

NEKA OSOBNA I PONAŠAJNA OBILJEŽJA MALODOBNIH DELINKVENATA S OBZIROM NA REGIJU PREBIVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ljiljana Mikšaj - Todorović

Aleksandar Buđanovac

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Odsjek za poremećaje u ponašanju

SAŽETAK

Na uzorku ispitanika koji se sastoji od ukupno 5947 maloljetnih delinkvenata muškog spola, s mjestom prebivanja na području šest regija - Zagreb; Srednja Hrvatska; Sjeverozapadna Hrvatska; Slavonija; Primorje, Istra i Lika; Dalmacija; ispitano je 14 osobnih obilježja i obilježja ponašanja. Osnovni je cilj rada deskripcija značajki ličnosti i ponašanja maloljetnih delinkvenata s područja Hrvatske, te utvrđivanje potencijalnih razlika između pojedinih regija.

Podaci su obrađeni metodom hi-kvadrata (kontingencijske tablice), te diskriminativnom kano-ničkom analizom. Hi-kvadrat ukazao je na postojanje statistički značajnih razlika u ispitivanim osobinama na čak 13 varijabli. Diskriminativne funkcije pokazale su, pak, kako je mogući latentni generator razlika (zajednički nazivnik po kojem se regije najviše razlikuju na ispitiva-nim varijablama) izbijanje iz kuće i oblici ponašanja vezani uz to.

Ključne riječi: maloljetnička delinkvencija, regije

1. UVOD

Pokušaji tumačenja kriminaliteta maloljetnika nužno nastoje segmentalno objasniti ono što segmentalno ne egzistira. Razlog je tome što se kompleksna socijalna fenomenologija ponašanja ne može svesti na izolirane pokušaje objašnjavanja psiholoških i/ili fizičkih i/ili socijalnih i drugih obilježja osoba. Posebice se to odnosi na osobe koje manifestiraju ponašanja koja se prema pravnim i/ili sociološkim kategorijama mogu svrstati u skupinu delinkventnog ponašanja.

Delinkventno ponašanje kao ekstremni oblik asocijalnog ponašanja ima specifične, kvalitativno različite karakteristike od prosječno socijalnoga i poremećenog ponašanja, premda je s njima značajno povezano. Većina autora slaže se kako postoji značajna korelacija između patoloških osobnih obilježja i oblika poremećaja u ponašanju, te delinkventnog ponašanja. Tako je antisocijalno ponašanje konzistentan obrazac ponašanja ili osobina ličnosti koji često započinje u ranom djetinjstvu i traje barem do rane odrasle dobi (Farrington, Ohlin

i Wilson, 1986; Loeber, 1982; Robins, 1966). Olweus (1979) je zaključio kako se agresivno ponašanje tijekom djetinjstva i adolescencije može usporediti s intelektualnim razvojem. Osim što je povezano sa kriminalitetom u odrasloj dobi, rano antisocijalno ponašanje u relaciji je i sa razvojem širokog opsega problema kao što su: neuspjeh u školi, odbacivanje od strane vršnjaka, zloupotreba droga, nezaposlenost, fizičke ili psihijatrijske bolesti, itd... Kako tvrde Reid i Patterson (1991), ako se osobe s antisocijalnim obrascima ponašanja mogu identificirati dovoljno rano i ako se mogu odrediti determinante antisocijalnih razvojnih procesa i shvatiti njihove interrelacije, tada bi razvoj efektivnih preventivnih aktivnosti mogao postati više od apstraktnog cilja.

Zato je neopravdano proučavati delinkventno ponašanje bez njegove povezanosti sa prosječnim socijalnim i poremećenim ponašanjem. Nije slučajna konstatacija Rechlessa (1967) kako je pojedinac u bilo koje vrijeme svoga života sposoban ili nesposoban za prihvaćanje prihvatljive uloge u društvu. To znači, ako se netko ponaša na prihvatljiv

način, tada je socijalizirana osoba. Ali ta ista osoba u drugim okolnostima može biti asocijalna, odnosno može imati poremećaje u ponašanju ili se ponašati delinkventno.

Mnogi autori daju prednost izučavanju društveno neprihvatljivog ponašanja mladih, kao individualne devijacije. Bilo koje mjerljivo ponašanje koje pokazuje značajan kontinuitet tijekom razvoja pruža mogućnost za otkrivanje, ispitivanje i uspořádivanje varijabli koje određuju kako se ljudi međusobno razlikuju, zašto su konzistentni u ponašanju, te zašto se mijenjaju (Reid i Patterson, 1991).

Nadalje, čini se kako nije potrebno naglašavati funkciju obitelji u razvoju vrijednosti, stavova, normi, kao i drugih aspekata ponašanja i ličnosti. Upravo je stoga predmet interesa, prilikom brojnih istraživanja pojedinih oblika neprihvatljivog ponašanja mladih, usmjeren na obitelj. Mnogi su istraživači utvrdili stabilnu vezu između obiteljskih prilika te roditeljskoga odgojnog stila i ponašanja djece u ranijoj i kasnijoj dobi (Eron, Huesmann i Zelli, 1991; Kazdin, 1995; Tremblay i sur., 1995; Tremblay i sur., 1994.; i drugi).

Manifestiranju poremećaja u ponašanju i delinkventnom ponašanju vjerojatno pogoduju i specifične socijalne situacije, koje snagom svog djelovanja u određenim konstelacijama mogu utjecati na neuobičajena ponašanja. Specifičnost ponašanja u određenim situacijama očituje se i u tome što se takva ponašanja ne odvijaju na principu normalne raspodjele, već poprimaju J distribuciju (Allport, 1934; McKeller, 1971), a slično je i sa konformističkim ponašanjem.

1.1. Značaj i dometi istraživanja maloljetničke delinkvencije s obzirom na teritorij

Koliko god bili važni, u ovom radu ne bavimo se niti individualnim niti mikrosocijalnim aspektima maloljetničke delinkvencije. Prije je riječ o sociološkom pristupu koji se radije orijentira na izučavanje kolektivnog ponašanja pojedinca, nego na njegovo individualno ponašanje. Proces nastajanja takvog ponašanja, prema ovom pristupu, svoje izvorište ima u čimbenicima izvan pojedinca: ekonomski standard, okružje, delinkventne subkulture, pripadnost nižoj klasi i slično (Simonsen i Gordon, 1982:60). Prema ovom pristupu, delinkventno je ponašanje rezultat različitih kulturalnih, ekonomskih, socijalnih, rasnih i etničkih uvjeta ili utjecaja, a izmjene u tim uvjetima mogu utjecati na pojavu kriminalnoga ili delinkventnog ponašanja. Stoga su teorije temeljene na ovom pristupu važne, a njihova valjanost može se testirati jedino empirijskim istraživanjima i praktičnom evaluacijom programa koji su oblikovani temeljem rezultata istraživanja.

Pa ipak, ukoliko obilježja malodobnih de-

linkvenata (u ovom radu su to neka osobna i ponašajna obilježja) promatramo s obzirom na to u kojoj regiji Republike Hrvatske imaju prebivalište, teško ćemo moći izvesti uporabljive zaključke, barem kada je u pitanju uzajamna povezanost. Naime, čak i ako raspoložemo iscrpnim opisnim podacima o nekoj od promatranih regija, oni neće biti dovoljni za objašnjavanje eventualnih razlika u ovim ili onim, osobnim ili ponašajnim obilježjima malodobnih delinkvenata. Unutar svake od promatranih regija postoje sredine koje se između sebe razlikuju po ekonomskim i kulturološkim obilježjima, po stupnju urbaniziranosti i slično. Prema tome, generalna obilježja regije neće dati zadovoljavajući odgovor na pitanje: zašto na njenom području ima relativno više ili manje maloljetnih delinkvenata s određenim osobnim ili ponašajnim svojstvima (je li, primjerice, utjecaj socijalne sredine u nekoj regiji presudan za češću prisutnost određenih intelektualnih ili emocionalnih problema mladeži, za roditeljske odgojne stilove, za određene modalitete ponašanja i slično).

Kako bi se dobio valjani odgovor na to pitanje, istraživanje bi moralo biti strategijski drugačije koncipirano. Kao posebne varijable, trebalo bi posebno pratiti obilježja pojedinih dijelova regije (urbanih, ruralnih, industrijskih, poljodjelskih, turističkih i slično), u svezi s udjelom maloljetnih delinkvenata koji iz tih dijelova potječu i njihovim raznovrsnim svojstvima.

Dosadašnja istraživanja maloljetničke delinkvencije u našoj zemlji, koja su u obzir uzimala teritorijalne jedinice (ranije - područja koja pokrivaju okružna javna tužiteljstva, regije, županije, pojedini gradovi) uglavnom su izvješćivala o stanju i kretanju ove pojave (Singer, Mikšaj - Todorović, 1993: 93 - 118), kako bi se znalo koji dijelovi zemlje su više, a koji manje opterećeni njome.

Ukoliko je cilj bio ispitati neka dodatna obilježja maloljetnih delinkvenata s obzirom na obilježja teritorija na kome prebivaju, bilo je uobičajeno nekoliko pristupa:

(1) U nekim je slučajevima definirana teritorijalna cjelina, primjerice grad Zagreb (Bujanović - Pastuović i sur., 1984), Pula i Rijeka (Mejovšek i sur., 1982), Slavonsko - Baranjska regija (Grupa autora, 1983), pa su na reprezentativnom uzorku ispitivana raznovrsna obilježja maloljetnih delinkvenata (modaliteti izvršenja djela, ličnost, ponašanje i obrazovanje počinitelja, njegove obiteljske prilike i slično...)

(2) U drugim slučajevima (primjerice, istraživanje Mikšaj - Todorović (1987: 172, 375 - 417) na određenom je uzorku maloljetnih delinkvenata (recimo iz cijele zemlje) uzeto u obzir samo to borave li ispitanici u jače, srednje ili slabo urbaniziranim sredinama, ma kojoj regiji pripadale te sredine.

(3) Zanimljiv pristup imali su Uzelac (1993) i

Mikšaj - Todorović (1993) koji su vrstu kriminaliteta u Republici Hrvatskoj promatrali u odnosu na indekse razvoja svake pojedine općine (bez naznake kojoj regiji pripada ta općina).

(4) Unutar raščlambe nekih obilježja maloljetničke delinkvencije, primjerice, na području Slavonsko - Baranjske regije, Singer (1983), Križ (1983) i drugi autori, uzeli su u obzir i pojedine gradove navedene regije, te među njima promatrali razlike u obilježjima maloljetnih delinkvenata i njihovim kaznenim djelima. Ovaj je pristup daleko bolji od ostalih. Poznavanje socioloških obilježja pojedinih manjih dijelova regije (gradova i mjesta) s jedne strane omogućuje povezivanje socioloških obilježja na tim teritorijima s obilježjima maloljetnih delinkvenata koji na njima prebivaju, a s druge, tako raspoložemo točnim i specifičnim podacima temeljem kojih je moguće načiniti planove i programe postupanja u smjeru prevencije.

U tom smislu, posebnu vrijednost ima istraživanje kakvo je proveo Uzelac (1980), koji je u obzir uzeo obilježja mjesnih zajednica u gradu Zagrebu, te došao, primjerice, do rezultata kako su teži modaliteti kaznenih djela prisutniji kod maloljetnika iz suburbanih mjesnih zajednica, ali ne po lokaciji, nego po kvaliteti stanovanja i deprimiranosti u zadovoljavanju općih i egzistencijalnih potreba (što je na temelju dovoljno egzaktnih podataka dovelo u pitanje valjanost i obuhvatnost tzv. ekološke teorije kriminaliteta).

Ovakvim tipovima istraživanja dajemo prednost jer, kako kažu Simonsen i Gordon (1982:57): "Teorije o uzrocima (maloljetničke delinkvencije, op.a.) su nužne, ali praktični programi koji empirijski mogu testirati teorije, su imperativ", a to je moguće samo ukoliko raspoložemo dovoljno specifičnim podacima za svako pojedino područje kojim se, u datom vremenskom razdoblju, želimo baviti.

1. 2. Prikaz nekih dosadašnjih spoznaja o osobnim obilježjima i ponašanju maloljetnih delinkvenata

1.2.1. Osobna obilježja

Terminom "osobna obilježja" označena je skupina varijabli koja se u ovom radu odnosi na: dob ispitanika, obilježja ličnosti (inteligencija, neuroticizam, agresivnost), neke bolesti (kronične, epilepsija), te psihofizički nedostatak (mucanje).

Sve navedene varijable predstavljaju individualna obilježja delinkvenata i imaju posebnu važnost u individualnom radu s njima. Stoga i znanstvena istraživanja ove problematike u kriminologiji dolaze uglavnom s područja psihologije i mogu se razvrstati u nekoliko grana:

(1) Istražitelji su usmjereni na ispitivanje razlika u strukturi ličnosti delinkvenata i nedelinkvenata.

Takva se istraživanja najčešće provode u zatvorima ili korekcijskim ustanovama za maloljetnike, uporabom nekoga od standardiziranih instrumenata kao što su poznati EPQ, MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) ili CPI (California Psychological Inventory). Mnoga su takva istraživanja pokazala kako su delinkventi za razliku od nedelinkvenata, primjerice, impulzivniji, hostilniji, orijentiraniji na sebe i nezreliji (Laufer, Skoog, Day, 1982). U našoj zemlji, na žalost, značajnijih komparativnih istraživanja koja bi pružila opsežne i pouzdane podatke o razlikama u ličnosti između delinkvenata i nedelinkvenata još nema. Naša su istraživanja pretežno orijentirana samo na delinkventnu populaciju. Tek se u novije vrijeme provodi projekt koji je, baveći se primarno nekim značajkama maloljetnih delinkvenata, u uzorak ispitanika uključio dovoljno veliki kontrolni uzorak adolescenata (Tasić, u izradi).

(2) Brojna literatura posvećena je predikciji ponašanja. Kriminolozi, naime, žele utvrditi koja svojstva određuju buduće delinkventno ponašanje (npr., McCord, 1979; Lane, 1987; White i sur., 1990; Robins i sur., 1991; Tremblay, 1992; Heaven, 1993; Moffit, 1993; Tremblay i sur., 1994). S druge strane ih zanima kako će osudene osobe reagirati na disciplinu u instituciji i hoće li nakon izdržane kazne ili odgojne mjere ponovo počiniti kazneno djelo (npr., Banister i sur., 1974; Farrington i West, 1993; Gottfredson i Gottfredson, 1994; Kroner i Reddon, 1994). Rezultati su, doduše, prilično dvosmisleni, no, u najboljem slučaju izgleda da su osobna obilježja izvjestan prediktor budućeg ponašanja (Gearing, 1979). U našoj zemlji postoje, iako u manjem broju, istraživanja prvog tipa, dakle, onih obilježja ličnosti i ponašanja za koje se pretpostavlja kako mogu biti rizična za buduće delinkventno ponašanje (Mejovšek, 1993; Tasić, 1994; Budanovac, 1995; Budanovac, 1996). S druge strane, sistematično praćenje učinaka tretmana počinitelja kaznenih djela, u zatvorima ili korekcijskim ustanovama, s obzirom na njihova osobna obilježja, u nas još nije provedeno. Postoje samo istraživanja koja ispituju relacije pojedinih osobina ličnosti, ponašanja te drugih socio-psiholoških značajki delinkvenata s generalnom procjenom uspješnosti tretmana u kojem se nalaze ili pak adaptacijom na tretman (npr., Bašić, 1991; Mejovšek, 1992; Tasić, 1993; Budanovac, 1993a; Mejovšek, 1995; Budanovac, 1993b; Bakić, 1996 i dr.). Tim istraživanjima, iako njihovi rezultati svakako imaju svoju vrijednost, uglavnom nedostaju sustavni podaci o tome što se zapravo događa za vrijeme provođenja tretmana.

(3) U mnogim se studijama ispituje stupanj normalne dinamike ličnosti u delinkvenata. Rezultati istraživanja pokazuju kako je dinamika ličnosti delinkvenata često, vrlo slična onoj u nedelinkvenata; za socijalne delinkvente (one koji djela čine u sudi-

oništvu), primjerice, pronađeno je kako su društveniji, prijemčiviji, otvoreniji i imaju više povjerenja u sebe u donosu na delinkvente koji kazneno djelo čine sami (Megargee, Bohn, 1979; Laufer, Johnson, Hogan, 1981). U nas, za sada, nema istraživanja koja bi se bavila ovim problemom.

(4) I napokon, neka istraživanja pokušavaju kvantificirati individualne razlike između tipova i grupa delinkvenata. Više se studija u svijetu bavilo poredbom osobnih obilježja prvoosudjenih i višestrukih ili delinkvenata iz navike. Druga su pak, uspoređivala nasilne i nenasilne delinkvente ili ubojice i počinitelje djela vezanih uz drogu. Usporedo s time, počinitelji su klasificirani prema kriteriju tipa ličnosti (Laufer, Day, 1983). U našoj zemlji ovakav tip istraživanja nije uobičajen. Rijetko se, naime, u obzir istodobno uzimaju različiti delinkventi. Češće se pojedina osobna obilježja ispituju unutar odvojenih uzoraka kao što su: počinitelji razbojništva koji se nalaze u kaznenom zavodu zatvorenog tipa (Dujmović, 1996), počinitelji kaznenih djela vezanih uz drogu (Butorac, 1996), delinkventi alkoholičari (Kozarić-Kovačić i sur., 1991; Živković, 1992), silovatelji (Žakman-Ban i sur., 1989), počinitelji razbojništva i razbojničke krađe (Mejovšek, 1995) i slično. Instrumentarij kojim se ta obilježja ispituju uglavnom je neujednačen, te je time otežana mogućnost usporedbe rezultata.

Kriminolozi su, dakako, skeptični oko donošenja konačnih odluka o snazi i vrsti veza između osobnih obilježja i kriminalne aktivnosti. Nikako se ne može tvrditi da su delinkventi agresivniji, dominantniji, manipulativniji, neodgovorniji ili slično, od ostalih ljudi. Mnogi među njima pokazuju ta obilježja, ali ne svi. Stoga je potrebno upoznati glavna osobna obilježja one skupine delinkvenata kojom se bavimo sa svrhom prevencije takvog ponašanja ili budućega individualnoga ili grupnog rada s njima. Od osobnih obilježja maloljetnih delinkvenata, koja su predmetom istraživanja u ovom radu, u našoj zemlji najzastupljeniji su neuroticizam i agresivnost. Tako je u (raznim) uzorcima djece i malodobnika, počinitelja kaznenih djela u Republici Hrvatskoj, osoba s neuroticizmom bilo 16.5 % (Mikšaj - Todorović, 1987:166), na području Slavonsko - Baranjske regije - 15.3 % (Bašić, 1983), a na područjima Pule i Rijeke - 25.7 % (Mikšaj - Todorović, 1982). Agresivnost je pak, u istim istraživanjima, zamijećena na području Republike Hrvatske - 22.8 %, Slavonsko - Baranjske regije 19.3 %, Pule i Rijeke - 21.4 %, a Zagreba - 21.7 % (Mejovšek, 1984).

Ovi podaci pokazuju relativno ujednačenu sliku s kojom treba računati prilikom planiranja

glavnih strategija primarne i sekundarne prevencije maloljetničke delinkvencije.

1.2.2. Obilježja ponašanja

Analiza pojava oblika poremećaja u ponašanju od višestruke je koristi u razmatranju cjelokupnoga delinkventnog ponašanja mladih. Uzela (1982) navodi nekoliko razloga koji idu u prilog takvoj konstataciji. Spomenimo samo činjenicu kako se kompleksan rad s djetetom ili maloljetnikom, koji je najčešće iniciran njegovim kriminalnim ponašanjem, praktično iscrpljuje na prevenciji i sprečavanju ne samo kriminalnog ponašanja, nego posebice, različitih oblika poremećaja u ponašanju koji nemaju obilježja kriminalnog ponašanja, a koji, u pravilu, prethode kriminalnom ponašanju, prate ga ili se javljaju nakon kriminalnog ponašanja. Osim toga, analiza pojava oblika poremećaja u ponašanju može ukazati i na etiološku osnovu takvog ponašanja. Valja, međutim, napomenuti teškoće u procjeni etioloških osnova na temelju analize pojava oblika. Te su teškoće vezane uz spoznaju kako jedan te isti etiološki element može pridonijeti genezi različitih oblika poremećaja u ponašanju. Osim toga, jedan te isti pojavni oblik poremećaja u ponašanju može biti "posljedica" djelovanja niza etioloških elemenata.

U svjetskim udžebenicima, od niza mogućih popratnih ponašanja mladih počinitelja kaznenih djela, najčešće se istražuju zloupotreba alkohola i droge, te dostupnost vatrenog oružja (Conklin, 1992:323; Adler, Mueter, Laufer, 1991:326,311, 248; Bortner, 1988:359,157; Anderson, Neuman, 1993:290,12,194 i drugi). Autori te čimbenike nazivaju olakšavajućima u činjenju kaznenih djela (primjerice, Conklin, 1992:323).

Kada istraživači otkriju kako jedna (ili više) varijabla statistički korelira s drugom, postoji tendencija zaključivanja o uzročno-posljedičnim vezama između tih varijabli. No, trenutni odnos među varijablama (od kojih se neka slučajno, ili našim odabirom javila kao prva) teško je pouzdano mjeriti, a mogućnost postojanja i upliva nekih trećih varijabli koje u mjerenju nismo uzeli u obzir, povećava problem utvrđivanja uzročnih veza. Drugim riječima, povezanost može postojati i onda kada neidentificirana i nemjerena varijabla, zapravo, uzrokuje pojavu obiju varijabli koje promatramo (Hirchi, Selvin, 1967). Nema sumnje: pretjerano konzumiranje alkohola i delinkvencija, ili zlouporaba droge i delinkvencija, koreliraju. No, što je uzrok, a što posljedica? Postoji li možda neki treći čimbenik, koji uzrokuje i ovisnost o alkoholu i drogi, i pojavu delinkventne aktivnosti? Primjerice, White (1990) tvrdi kako su zlouporaba droge u adolescenciji i delinkvencija nezavisne manifestacije generalnog obrasca devijantnog ponašanja, i da su samo prividno povezane.

I doista, u literaturi prilikom utvrđivanja veza između pomenutih varijabli, nitko ne donosi tvrdnju o njihovoj uzročno-posljedičnoj povezanosti. Primjerice, čak i ako učinci konzumiranja alkohola strahovito variraju od osobe do osobe, istraživanja pokazuju da je njegova zloupreda jasno povezana sa činjenjem nasilničkih i seksualnih delikata (Voss, Hepburn, 1968; Wolfgang, 1958). Pa ipak, iako te studije pokazuju kako je između 50 i 60% počinitelja ubojstava prekomjerno konzumiralo alkohol, niti jedna ne podvlači njihovu uzročno-posljedičnu vezu.

Osobe pod djelovanjem droga (koje nisu alkohol) također čine nasilničke delikte. Studije poput one koju su načinili Tinkleberg (1973) te Tinkleberg i sur. (1974) u Kaliforniji, pokazale su da je, nakon alkohola, Seconal (barbiturat) droga koju najučestalije konzumiraju adolescenti koji čine nasilničke delikte.

No, iako alkohol i droga nisu neposredan uzrok činjenja kaznenog djela (posebice nasilničkog delikta), njihova uporaba povećava vjerojatnost nasilničkog ponašanja.

Neka ranija istraživanja u Republici Hrvatskoj (uzorak pokriva teritorij cijele zemlje), pokazala su da je među maloljetnim delinkventima 1980. godine bilo 7% ispitanika sklonih konzumiranju alkohola i tek 1.6% onih koji su konzumirali drogu (Mikšaj-Todorović, 1987:166). Na području Slavonsko-Baranjske regije, taj udio bio je i manji - 4,6% konzumenata alkohola i 1.4% droge (Bašić, 1983). Ove su pojave bile najizraženije na području Pule i Rijeke - 8,9% konzumenata alkohola i 2.6% droge (Mikšaj-Todorović, 1982). Pretpostavljamo da je, zbog ozbiljnije pojave problema ovisnosti u Republici Hrvatskoj u posljednje vrijeme (Zajednički protiv ovisnosti, 1995), znatnije porastao i udio maloljetnih delinkvenata koji konzumiraju drogu. Jedino istraživanje koje se na području Republike Hrvatske bavilo delinkvijom ovisnika o drogi (Butorac, 1996; Butorac, Mikšaj-Todorović, 1996) pokazalo je kako mladi ovisnici-počinitelji kaznenih djela u podjednako mjeri čine imovinske delikte (radi nabave droge, tzv. indirektni kriminalitet), kao i delikte vezane uz drogu (direktni kriminalitet vezan za drogu). Ovaj nalaz razlikuje se od naprijed navedenih. Naime, na našem je području zanemarivo malo mladih ovisnika koji čine

nasilničke delikte, i to je jedno od brojnih posebnih obilježja ovisničke delinkvijencije na prostorima Republike Hrvatske na koje je ukazala spomenuta studija. Također, treba reći kako je preko 75% ovisničke delinkvijencije u Republici Hrvatskoj prisutno na područjima samo dviju županija, Zagrebačke i Splitsko-dalmatinske. Preko 90% ovog kriminaliteta, osim spomenutih dviju, otpada na još 4 županije: Varaždinska, Brodsko-Posavska, Istarska i Međimurska.

Uzajamne relacije konzumiranja droge i alkohola s delinkvijencijom mogu biti dobar obrazac za promatranje veza između delinkvijencije i niza drugih ponašanja kao što su: skitnja, bježanje od kuće, škole, iz ustanove, prosjačenje, druženje s asocijalnim osobama i slično. Dapače, za pet vrsta takvog ponašanja, od ranih 70-ih u SAD postoji klasifikacija koja ih svrstava u posebnu vrstu prekršaja (tzv. status offenses). To su (prema National Advisory Committee, 1976): bježanje iz škole, ponovljeno napuštanje ili zloupreda zakonskoga roditeljskog autoriteta, ponovljeno bježanje od kuće, ponovljena uporaba toksičnih tvari i delinkventno ponašanje osoba ispod 10 godina starosti. Krisberg i Austin (1978:63) za ove kategorije predlažu termin "neposlušno dijete"; zajednički im je nazivnik da njihovi problemi zahtijevaju tretman. Postoji i zakonska osnova za interveniranje prema njima, a Twining i sur. (1989) tvrde da je tek 2% mladih smješteno na skrb zbog ovih problema, a čak 98% zbog kaznenih djela. Preostali su uglavnom na probaciji, ali autori tvrde kako je ta briga (i sve intervencije od strane obitelji, škole, službe socijalne skrbi za provođenje zakona) neučinkovita. Takva ponašanja postaju kronična dok napokon ne prarastu u kaznena djela.

Neka su istraživanja u našoj zemlji pokazala kako su ova ponašanja vrlo prisutna među malodobnim delinkventima:

	područje RH	Slavonsko-Baranjska regija	Pula i Rijeka	Zagreb
skitnja	29.0%	34.9%	34.0%	danju-2.0% noću- 4.5%
bježanje od kuće	19.0%	18.8%	24.6%	14.7%
bježanje iz ustanove	6.0%	4.9%	11.1%	6.0%
prosjačenje	3.5%	4.4%	nepoznato	4.6%
druženje s asocijal. osobama	33.6%	38.1%	31.1%	nepoznato
Izvori: Mikšaj(1987:166), Bašić(1983), Mejovšek(1984), Mikšaj(1982).				

Udio ovih ponašanja u uzorcima maloljetničke delinkvencije u Republici Hrvatskoj s obzirom na (neka) područja prebivališta ispitanika, relativno su ujednačena. No, je li tako i ostalo, pokazat će rezultati sadašnje studije koji će biti izneseni kasnije u radu.

2. CILJ RADA

Osnovni je cilj ovoga rada deskripcija značajki osobnosti i ponašanja maloljetnih delinkvenata s područja Hrvatske, te utvrđivanje potencijalnih razlika između pojedinih regija. Dobiveni podaci mogli bi imati praktičnu vrijednost za sve vrste djelatnika u pojedinim regijama koji se bave problemima delinkvencije, odnosno tretmana maloljetnih delinkvenata

3. METODE

KADA JE PRIKUPLJEN UZORAK?

Uzorak ispitanika sastoji se ukupno od 5947 maloljetna delikventa muškog spola, s mjestom prebivališta na području šest regija - Zagreb; Srednja Hrvatska; Sjeverozapadna Hrvatska; Slavonija; Primorje, Istra i Lika; Dalmacija. Ispitano je 14 osobnih obilježja i obilježja ponašanja, koje su utvrđene metodom proučavanja dosijea ispitanika. Ova metoda prikupljanja podataka može prouzročiti greške jer su procjene vršili različiti opažači, po vjerojatno različitim kriterijima, i pitanje je jesu li one dovoljno objektivne. U upitniku nije navedeno jesu li značajke ličnosti poput agresivnosti, neurotičnosti, mentalne retardacije i slično ispitivane nekim standardiziranim testovima ili su procijenjene na osnovu zapažanja. Pitanje je, stoga, krije li se pod određenim oblikom ponašanja koji smo, ispitali ista pojava ili nešto potpuno različito, što ovisi o procjeni i stručnim znanjima djelatnika koji su ispunjavali dosijee. Rezultate stoga nikako ne smijemo promatrati bez rezervi, već s velikom dozom opreza.

Podaci su obrađeni metodom Hi-kvadrata (kontingencijske tablice), te diskriminativnom kanoničkom analizom.

4. REZULTATI

4.1 Osobna i ponašajna obilježja maloljetnih delinkvenata s obzirom na regiju prebivališta (tablice kontingencije)

Iz podataka koji slijede (tablice od 1 do 14) vidljivo je kako su neka osobna i ponašajna obilježja izrazito prisutna kod maloljetnih delinkvenata

na području Republike Hrvatske, dok su druga izražena u znatno manjoj mjeri. Među osobnim obilježjima možemo spomenuti relativno najveći udio neuroticizma (21.4%) i agresivnosti (18.3%), a potom i udio kroničnih bolesti i tjelesnih nedostataka (6.3%). Ostala su obilježja prisutna u znakovito manjoj mjeri (mentalna retardacija u 2.9% slučajeva, mucanje u 1.9%, te epilepsija u 0.9% slučajeva). Što se tiče obilježja ponašanja, najčešće je druženje s asocijalnim osobama (18.0% ispitanika je to činilo prije, a 20.4% nakon 14. godine života), potom skitnja (13.0% ispitanika prije, a 11.9% nakon 14. godine života), bježanje od kuće (8.8% ispitanika prije, a 8.4% nakon 14. godine života), konzumiranje alkohola (8.3%), te bježanje iz ustanove (6.0%). U znatno manjoj mjeri zastupljeno je prosjačenje (u 4.3% slučajeva prije, a u 2.2% nakon 14. godine) a najrjeđe je konzumiranje droge (svega 2.9% ispitanika).

Usporede li se ovi podaci s onima koji su navedeni u uvodu, mogu se primijetiti neke razlike u odnosu na ranije razdoblje, ali one nisu drastične. Posebno je važno istaći kako ne ukazuju uvijek na povećanje, već ponekad i na smanjenje udjela nepovoljnih osobnih i ponašajnih obilježja maloljetnih delinkvenata u odnosu na ranija razdoblja. Slika se, dakle, donekle mijenja, ali ne drastično i ne na gore.

4.1.1. Osobna obilježja maloljetnih delinkvenata i regija prebivališta

Osim naprijed navedenih, među osobna obilježja svrstana je i dob ispitanika u vrijeme izvršenja djela. Dosadašnja istraživanja nisu se bavila dobnom strukturom maloljetnih delinkvenata s obzirom na regiju prebivališta, ali su u obzir uzimala i djecu, s udjelom od jedne trećine. Među maloljetnicima, (prema istraživanju Mikšaj-Todorović, 1987:170) bilo je 38.4% starijih i 28.9% mladih, odnosno, promatramo li samo subuzorak maloljetnika, riječ je o 42.9% mladih i 57.1% starijih maloljetnika. Danas je omjer nešto drugačiji u korist starijih maloljetnika, te naši podaci pokazuju udio mladih maloljetnika od 34.9%, a starijih od 65.1% (tablica 1). Ovakva situacija ukazuje na povoljniju strukturu maloljetnih delinkvenata nego ranije. Iako se u praksi s vremena na vrijeme čuju pritužbe kako su u kriminalitet involvirane sve mlade i mlade osobe, ipak je riječ o pojedinim drastičnim slučajevima. S druge strane, ranije istraživanje (Mikšaj-Todorović, 1987:317) pokazalo je kako su kod starijih maloljetnika modaliteti vršenja kaznenih djela značajno teži od modaliteta djela koje čine mladi maloljetnici i djeca. Znači li to kako danas kriminalitet po modalitetima izvršenja djela ima nepovoljniju strukturu? Odgovor na to pitanje dati će onaj dio ove studije koji se bavi problematikom samoga delinkventnog ponašanja.

	17	16	15	14	Ukupno
Dalmacija	530 40.6	362 27.7	309 23.7	104 8.0	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	508 31.6	526 32.8	361 22.5	211 13.1	1606 100
Zagreb	333 40.5	262 31.9	156 19.0	71 8.6	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	348 39.3	265 29.9	186 21.0	86 9.7	885 100
Srednja Hrvatska	144 29.5	132 27.0	149 30.5	63 12.9	488 100
Slavonija	230 27.3	233 27.7	222 26.4	156 18.5	841 100
Ukupno	2093 35.2	1780 29.9	1383 23.3	691 11.6	5947 100

Hi- kvadrat = 143.13740
P = .00000
Phi = .15514
Cramer V = .0895

Iz statističkih pokazatelja vidljivo je kako postoje statistički značajne razlike u dobi ispitanika s obzirom na regiju njihova prebivališta. Pažljivim uvidom u tablicu može se zamijetiti kako su ispitanici koji su navršili 17 godina (stariji maloljetnici) nešto prisutniji na područjima Dalmacije, Zagreba i Sjeverozapadne Hrvatske nego u drugim regijama. Ukoliko se pokaže kako su na tim područjima kaznena djela koja oni čine većeg intenziteta društvene opasnosti i imaju modalitete izvršenja, tada će se konstatirane tendencije vezane za dob logično uklopiti, a navedena područja moći smatrati rizičnijima u smislu težih oblika kaznenih djela u odnosu na ostala područja.

Promatramo li skupinu ispitanika koja je tek navršila 14 godina (mladi maloljetnik), zamijetiti ćemo kako ih je relativno nešto više na području Slavonije nego na ostalim područjima.

Globalna tendencija u cjelokupnom uzorku je smanjivanje udjela ispitanika što je dob niža, iako tri regije ne odgovaraju ovom trendu. Tako je u područjima Istre, Promorja i Like te Slavonije gotovo podjednak (za nijansui veći) udio 16 i 17 - godišnjaka, ali se one ipak ne izdvajaju po cjelokupnom udjelu starijih maloljetnika od ostalih regija (u Slavoniji ili je čak nešto manje nego u cjelokupnom uzorku). Na području regije Srednje Hrvatske, iz cjelokupne tendencije izdvajaju se 15-godišnjaci, kojih je nešto više nego dviju skupina starijih maloljetnika, što je uvjetovalo da ova regija ima najveći udio mladih maloljetnika (43.4%).

Neuroticizam je oduvijek bio prilično prisutan u uzorcima malodobnih delinkvenata u Hrvatskoj, pri čemu se često nije radilo o dijagnozi dobivenoj objektivnim ispitivanjem, već je riječ o procjeni temeljenoj na neurotskim reakcijama koje stručnjak može lako prepoznati. Danas, u Republici Hrvatskoj otprilike jedna petina maloljetnih delinkvenata pokazuje takve reakcije (21.4%, vidjeti tablicu 2), što je nešto više od ranijeg broja (15.3%). Sličan udio ispitanika (16.5%) ranije je zabilježen i u Slavonsko-Baranjskoj regiji, dok je na području Pule i Rijeke on bio čak i viši (25.7%).

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	959 73.5	346 26.5	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1050 65.4	556 34.6	1606 100
Zagreb	677 82.4	145 17.6	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	786 88.8	99 11.2	885 100
Srednja Hrvatska	471 96.5	17 3.5	488 100
Slavonija	734 87.3	107 12.7	841 100
Ukupno	4677 78.6	1270 21.4	5947 100

Hi- kvadrat = 380.29831
P = .00000
Phi = .25288
Cramer V = .25288

Statistički pokazatelji iz Tablice 2. govore kako s obzirom na regiju prebivanja postoji statistički značajna razlika po udjelu ispitanika s neurozama. Najprisutnije su među delinkventima s područja Istre, Primorja, Like i Dalmacije, a donekle i Zagreba. Treba spomenuti kako područje Dalmacije i Zagreba ima ujedno i najveći udio starijih maloljetnika. Moguće je kako su oni "imali vremena" razviti vidljivije neurotične reakcije, posebice ako se utvrde nepovoljne životne okolnosti. Ova pretpostavka potvrđuje i sljedeći podatak: daleko je najmanji udio delinkvenata s neurotičnim reakcijama prisutan na području regije Srednje Hrvatske (svega 3.5%) ali je to ujedno područje s najviše mladih maloljetnika u cijelom uzorku.

Agresivnost je po učestalosti iduća značajka ovog uzorka, prisutna kod 18.3% ispitanika (Tablica 3.). Riječ je o udjelu koji je čak i manji od

očekivanoga, ali se on bitno ne razlikuje od ranijeg utvrđenog udjela koji je, populaciji malodobnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj, bio 19.3%, a u pojedinim dijelovima Republike Hrvatske i nešto viši (Slavonsko-Baranjska regija - 22.8%, Pula i Rijeka - 21.4%, Zagreb - 21.7%).

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	996 76.3	309 23.7	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1365 85.0	241 15.0	1606 100
Zagreb	609 74.1	213 25.9	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	759 85.8	126 14.2	885 100
Srednja Hrvatska	435 89.1	53 10.9	488 100
Slavonija	692 82.3	149 17.7	841 100
Ukupno	4856 81.7	1091 18.3	5947 100
Hi- kvadrat = 96.59159 P = .00000 Phi = .12744 Cramer V = .12744			

Ispitanici ovog uzorka statistički značajno se razlikuju i po udjelu agresivnosti, s obzirom na regije prebivališta. Najviši udio je među ispitanicima s područja Zagreba i Dalmacije. Podsjetimo se (temeljem podataka iz Tablica 1. i 2.), ujedno je riječ o regijama u kojima je relativno veći udio starijih maloljetnika i onih s neurotičnim reakcijama.

Iduće osobno obilježje koje po učestalosti promatramo u ovom uzorku jest prisutnost kronične bolesti ili tjelesnog nedostatka, koje je zabilježeno u 6.3% slučajeva (tablica 4). Ranije je na uzorku maloljetnih delinkvenata u Hrvatskoj ova značajka bila prisutna u znatno manjem postotku (3.0%). Ne bismo se usudili pretpostavljati razloge ove izmijenjene slike. S jedne strane, ona bi mogla biti odraz danas povećane integracije kronično bolesnih i tjelesno hendikepiranih osoba u društvo, pa i u delinkventne skupine. S druge pak strane, ratna su događanja povećala broj takvih osoba u društvu općenito, pa tako i u ovoj skupini. Osim toga, zdravstvene i druge su ustanove danas, iz istih razloga, u nemogućnosti su voditi kvalitetnu brigu o njima, pa jedan dio mladih ljudi s ovom vrstom teškoća rješava probleme i delinkventnom aktivnošću, danas više nego prije 10 ili 20 godina.

Tablica 4. Kronična bolest ili tjelesno oštećenje

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1198 91.8	107 8.2	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1417 88.2	189 11.8	1606 100
Zagreb	797 97.0	25 3.0	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	861 97.3	24 2.7	885 100
Srednja Hrvatska	479 98.2	9 1.8	488 100
Slavonija	819 97.4	22 2.6	841 100
Ukupno	5571 93.7	376 6.3	5947 100
Hi- kvadrat = 158.63202 P = .00000 Phi = .16332 Cramer V = .16332			

Promatrane regije statistički se značajno razlikuju s obzirom na udio kronično bolesnih ili tjelesno oštećenih osoba među maloljetnim delinkventima. Najviše se ističe područje Istre, Primorja i Like te Dalmacije. Podsjetimo se kako je za Istru, Primorje i Liku, osim toga, karakterističan i relativno visok udio ispitanika s neurotičnim reakcijama i agresivnim ponašanjem. Dalmaciju, pak, osim navedenoga karakterizira (više nego ostale regije) još i starija dob ispitanika.

U Tablicama 5., 6. i 7., promatrana su obilježja koja su slabo zastupljena u cjelokupnom uzorku, i to: mentalna retardacija (2.9%), mucanje (1.9%) i epilepsija (0.9%). Pri tome treba reći kako se uzorci na promatranim regijama statistički značajno razlikuju po udjelu ispitanika s mentalnom retardacijom i mucanjem, ali ne i epilepsijom. Nadalje, frekvencije kategorija varijable "mucanje" su premale da bi se moglo zaključivati u smislu postavljanja nekih zakonitosti. No, uprkos relativno niskim frekvencijama biti će dani tablični prikazi rezultata. Riječ je ipak o posebnim obilježjima, koja zahtijevaju pomoć posebnih stručnjaka, prije svega defektologa, što bi odgovornim službama koje se bave problematikom maloljetničke delinkvencije moglo biti od posebnog interesa.

Mentalno retardiranih ispitanika u cjelokupnom promatranom uzorku ima 2.9% i taj broj ne odskae od udjela mentalno retardiranih osoba u cjelokupnoj populaciji (tablica 5). On je, ujedno, danas znakovito manji (u relativnom smislu) nego

ranih godina (prema naprijed navedenim istraživanjima, na uzorku Republike Hrvatske, bio je 4.0%, a raspoložemo podatkom da je na području Slavonsko-Baranjske regije bio 4.5%). Iako u cjelokupnom projektu nema navoda o izvorima podataka o mentalnoj retardaciji, pretpostavljamo da ona nije procjenjivana samo temeljem razgovora s ispitanikom. Naime, teškoće u kognitivnom razvoju otkrivaju se dosta rano (u početnim razredima osnovne škole najvjerojatnije se već zna kognitivni status djeteta), tako da do 14. godine već o njima postoji dokumentacija.

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1279 98.0	26 2.0	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1570 97.8	36 2.2	1606 100
Zagreb	806 98.1	16 1.9	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	846 95.6	39 4.4	885 100
Srednja Hrvatska	466 95.5	22 4.5	488 100
Slavonija	806 95.8	35 4.2	841 100
Ukupno	5773 97.1	174 2.9	5947 100

Hi- kvadrat = 25.08568
P = .00013
Phi = .06495
Cramer V = .06495

Iz Tablice 5. vidljivo je kako se tri regije izdvajaju od republičkog prosjeka udjela mentalno retardiranih osoba među maloljetnim delinkventima, i to regija Srednje Hrvatske (4.5%), potom Sjeverozapadna Hrvatska (4.4%) i Slavonija (4.2%), te da su ovi udjeli bliži nekadašnjem republičkom prosjeku. Područje Sjeverozapadne Hrvatske zadržalo je izgleda približno jednak udio osoba s ovim obilježjem, kao što je bio i ranije. Ove su usporedbe, naravno, samo okvirne i zahtijevaju posebnu provjeru na terenu, jer je i za ranije razdoblje nepoznat način na koji su podaci dobiveni. Ta provjera ne bi trebala predstavljati poseban problem jer je riječ o relativno malom apsolutnom broju delinkvenata (najviše ih je na području Sjeverozapadne Hrvatske - 39, a najmanje na području Zagreba - 16).

Kako je već rečeno, regije Republike statistički se značajno razlikuju i po udjelu maloljetnih delinkvenata koji mucaju, ali su apsolutni brojevi izričito mali (112 ili 1.9%) pa je bolje na njih se osvrnuti samo deskriptivno (Tablica 6.).

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1282 98.2	23 1.8	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1555 96.8	51 3.2	1606 100
Zagreb	807 98.2	15 1.8	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	881 99.5	4 .5	885 100
Srednja Hrvatska	486 99.6	2 .4	488 100
Slavonija	824 98.0	17 2.0	841 100
Ukupno	5835 98.1	112 1.9	5947 100

Hi- kvadrat = 308.26537
P = .00001
Phi = .07134
Cramer V = .07134

Tako gledano, doista se mogu zamijetiti bitnije razlike. Naime, područje Istre, Primorja i Like doista se izdvaja od ostalih po udjelu od 51 osobe s ovim govornim problemom. U drugu skupinu po kriteriju tog udjela spadaju Dalmacija (23 osobe), Slavonija (17 osoba) i Zagreb (15 osoba). U apsolutnom smislu, najmanje malodobnih počinitelja kaznenih djela koji imaju spomenutu govornu smetnju ima na području Srednje Hrvatske (samo 2) i Sjeverozapadne Hrvatske (svega 4). Poredak apsolutnih brojeva, doduše, ne odgovara relativnoj distribuciji, ali može imati značenje za stručnjake pri oblikovanju planova za posebne oblike pomoći i tretmanima.

Udio bolesnih od epilepsije među maloljetnim delinkventima u Republici Hrvatskoj nije bitnije izmijenjen u odnosu na ranije godine (ranije 1.0%, sada 0.9%, Tablica 7.). Riječ je o zanemarivo malom udjelu.

Tablica 7. Epilepsija			
	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1300	5	1305
	99.6	.4	100
Primorje, Istra, Lika,	1590	16	1606
	99.0	1.0	100
Zagreb	812	10	822
	98.8	1.2	100
Sjeverozapadna Hrvatska	874	11	885
	98.8	1.2	100
Srednja Hrvatska	486	2	488
	99.6	.4	100
Slavonija	833	8	841
	99.0	1.0	100
Ukupno	5985	52	5947
	99.1	.9	100

Hi- kvadrat = 7.67822
P = .17488
Phi = .03593
Cramer V = .03593

U Tablici 7. preporučljivije je govoriti o apsolutnim brojevima, odnosno distribucijama, jer zbog malih frekvencija nema smisla gledati relativnu distribuciju maloljetnika s epilepsijom među delinkventima svake od regija. Najveći apsolutni udio ispitanika s ovim obilježjem prisutan je na području Istre, Primorja i Like (svega 16), a najmanji na području Srednje Hrvatske (samo 2). Ovi brojevi, međutim, uopćeno gledano, ne ukazuju na neku posebnost ovih područja, već samo na činjenicu kako će se individualni programi tretmana ove djece morati prilagoditi posebnostima ovih mladih ljudi. Naime, niti za epilepsiju, kao niti za mucanje inače nije dovoljan samo medicinski program. Ovi mladi ljudi osim tih problema imaju i niz drugih, koje rješavaju delinkventnom aktivnošću. Stoga tretman epilepsije i mucanja mora biti kompletiran i dodatnim programima rada na ličnosti i ponašanju i obratno. Uobičajeni rehabilitativni programi ne mogu zanemariti ove specifičnosti.

4.1.2. Obilježja ponašanja maloljetnih delinkvenata i regija prebivališta

Redosljed interpretacije karakterističnih ponašanja ispitanika, s obzirom na njihov udio u subzorcima oblikovanim prema regiji prebivališta, poštivat će visinu toga udjela. Tako podaci u Tablicama od 8. do 14. govore kako je među ispitanicima najzastupljeniji oblik ponašanja - druženje s

asocijalnim osobama, a najmanje zastupljen - konzumiranje droge.

Što se tiče druženja s asocijalnim osobama, najveći udio takvih ispitanika ne začuduje. Znajući kako se vrijednosti i ponašanja uče, odnosno da su primarno i u osnovi rezultat utjecaja okoline (a u nedostatku jačeg utjecaja čimbenika koji bi to spriječili), druženje s takvim osobama najlakši je i najjednostavniji put u delinkventno ponašanje.

Ispitanici su, s obzirom na ovo ponašanje podijeljeni u dvije skupine: one koji su s njime započeli još prije 14. godine života (18.0%) i one koji su to činili tek nakon 14. godine (20.4%), što nam omogućuje da ih promatramo zajedno (tablica 8). Time dobivamo udio od 38.4% ispitanika ili više od jedne trećine što, možemo reći, približno odgovara ranijoj slici maloljetničke delinkvencije. Prema rezultatima ranijih istraživanja, opisanih u uvodnom dijelu, u Republici Hrvatskoj druženju s asocijalnim osobama bilo je odano 33.6% ispitanika, na području Slavonsko-Baranjske regije 38.1%, a na područjima Pule i Rijeke 31.1%.

Tablica 8. Druženje s asocijalnim osobama				
	NE	DA, nakon 14g.	DA, prije 14g.	Ukupno
Dalmacija	699	423	174	1305
	53.6	33.1	13.3	100
Primorje, Istra, Lika,	1096	285	225	1606
	68.2	17.7	14.0	100
Zagreb	509	178	135	822
	61.9	21.7	16.4	100
Sjeverozapadna Hrvatska	571	139	175	885
	64.5	15.7	19.8	100
Srednja Hrvatska	271	52	165	488
	55.5	10.7	33.8	100
Slavonija	513	130	198	841
	61.0	15.5	23.5	100
Ukupno	3659	1216	1072	5947
	61.5	20.4	18.0	100

Hi- kvadrat = 295.46836
P = .00000
Phi = .22290
Cramer V = .15761

Među maloljetnicima postoje statistički značajne razlike u udjelu osoba sklonih druženju s asocijalnim osobama s obzirom na regiju njihova prebivališta. Tako je ovakav model ponašanja, karakterističan za ispitanike dok još nisu navršili 14 godina, najčešće prisutan među onima koji prebi-

vaju na području Srednje Hrvatske, a odmah potom i Slavonije. Ovaj podatak je logičan, jer je istodobno dobiveno (vidjeti Tablicu 1.) kako je dob ispitanika ovoga uzorka najmanja upravo na područjima ovih dviju regija. No, ispitanici koji postaju podložni utjecajima asocijalnih osoba nakon 14. godine najčešće se mogu naći na područjima Dalmacije i Zagreba, upravo u regijama koje trenutno imaju najstariju dobnu strukturu maloljetnih delinkvenata (vidjeti tablicu 1). Nije sigurno da na području Dalmacije i Zagreba ispitanici automatski kasnije započinju s delinkventnom aktivnošću, a na područjima Srednje Hrvatske i Slavonije ranije. Ovi podaci dobit će svoj potpuni smisao kada budu elaborirani i oni koji se odnose na strukturu kaznenih djela i modalitete izvršenja s obzirom na regiju prebivališta.

Skitnja je obilježje ponašanja kojem se posvećuje posebna pozornost i relativno je česta pojava kod maloljetnih delinkvenata. U ovom uzorku, sklono joj je 24.9% ispitanika (tablica 9), što je otprilike sličan udio kao i ranije - 29.0% (vidjeti podatke iz uvoda). No, na pojedinim područjima Hrvatske bila je nešto prisutnija - 34.9%

na području Slavonsko-Baranjske regije, 34.0% u Puli i Rijeci, a 32.0% (dnevna skitnja) na području Zagreba (plus noćna - 14.5%).

S obzirom na regije prebivališta, mogu se konstatirati statistički značajne razlike u udjelu skitnje među maloljetnim delinkventima (Tablica 9.). One su donekle slične razlikama u udjelu osoba koje se druže s asocijalnim osobama. Naime, relativno najveći udio maloljetnika koji su sa skitnjom započeli prije 14. godine nalazi se među ispitanicima s područja Srednje Hrvatske (tu je i najveći udio ispitanika mlađe životne dobi - 14 i 15 godina starosti) i onih koji su se prije 14. godine družili s asocijalnim osobama (vidjeti Tablice 1. i 8.). Vrijedi i obratno; relativno najviše ispitanika koji su sa skitnjom započeli nakon 14. godine nalazi se među delinkventima s područja Dalmacije (gdje je, inače, najveća koncentracija starijih maloljetnika, kao i onih koji su s druženjem s asocijalnim osobama započeli iza 14. godine).

Teško je temeljem ovako šturih i samo fenomenoloških pokazatelja donijeti ozbiljnije zaključke o suštini razlika među navedenim regijama. Na prvi pogled područje Srednje Hrvatske i Slavonije ima najviše delinkvenata koji su rano počeli pokazivati poremećaje u ponašanju i djela čine kao mlađi maloljetnici. Jesu li ranije uočeni i tretirani (i to kvalitetno), pa je time reduciran udio starijih maloljetnika? U Dalmaciji (pa i Zagrebu), pak, poremećaji u ponašanju češće postaju vidljivi nakon 14. godine, a maloljetni delinkventi najčešće su starije dobi (16 i 17 godina). Da li se rani poremećaji u ponašanju doista rijede javljaju ili se samo bolje prikrivaju? I, jesu li stariji maloljetnici u ovim regijama tada počinili tek prvo kazneno djelo ili su mahom recidivisti? Ova pitanja ostaju otvorena do objavljivanja podataka o obilježjima same delinkventne aktivnosti ispitanika ovoga istoga uzorka.

Bježanje od kuće ozbiljan je poremećaj u ponašanju. Maloljetniku je to ponekad jedini izlaz kako bi izbjegao maltretiranje bilo koje vrste od strane svojih ukućana. U tom bijegu svakako je povećana vjerojatnost da će doći do skitnje, pa i druženja s osobama asocijalnog ponašanja. Stoga je za očekivati kako će i bježanje od kuće biti prisutnije u regijama u kojima je prisutna skitnja i druženje s asocijalnim osobama. Ovo je ponašanje u našem uzorku prisutno u 17.2% slučajeva (Tablica 10.), što je sličan udio u ranijim razdobljima (u Republici Hrvatskoj - 19.0%, u Slavonsko-Baranjskoj regiji - 18.8%, u Zagrebu - 14.7%, a na području Pule i Rijeke nešto više - 24.6%).

Tablica 9. Skitnja				
	NE	DA, nakon 14g.	DA, prije 14g.	Ukupno
Dalmacija	860 65.9	293 22.5	152 11.6	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1314 81.8	135 8.4	157 9.8	1606 100
Zagreb	634 77.1	108 13.1	80 9.7	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	688 77.7	64 7.2	133 15.0	885 100
Srednja Hrvat- ska	291 59.1	51 10.5	146 29.9	488 100
Slavonija	681 81.0	55 6.5	105 12.5	841 100
Ukupno	4468 75.1	706 11.9	773 13.0	5947 100
Hi- kvadrat = 354.32631 P = .00000 Phi = .24409 Cramer V = .17260				

Tablica 10. Bježanje od kuće

	NE	DA, nakon 14g.	DA, prije 14g.	Ukupno
Dalmacija	909 69.7	256 19.6	140 10.7	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1432 89.2	74 4.6	100 6.2	1606 100
Zagreb	689 83.8	79 9.6	54 6.6	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	781 88.2	38 4.3	66 7.5	885 100
Srednja Hrvatska	420 86.1	7 1.4	61 12.5	488 100
Slavonija	694 82.5	45 5.4	102 12.1	841 100
Ukupno	4925 82.8	499 8.4	523 8.8	5947 100

Hi- kvadrat = 361.22590
P = .00000
Phi = .24646
Cramer V = .17427

Maloljetni delinkventi u različitim regijama statistički se značajno razlikuju po udjelu bježanja od kuće. Relativno najčešće je to ponašanje započeto do 14. godine života, među ispitanicima s prebivalištem na području Srednje Hrvatske i Slavonije. Ukoliko je započelo nakon 14. godine, onda je najučestalije na području Dalmacije. Ovi podaci u skladu su s očekivanjem i posebno ukazuju na vjerojatnu vezu između druženja s asocijalnim osobama, skitnje i bježanja od kuće, a sve te pojave na vezu s ozbiljno disfunkcionalnim obiteljima. Ujedno, ako gledamo sva do sada elaborirana ponašanja, možemo reći kako na relativno specifičan način obilježavaju maloljetnike s područja Srednje Hrvatske i Slavonije s jedne strane, i Dalmacije s druge, a oba ta područja u odnosu na ostale regije.

Prekomjerno konzumiranje alkohola prisutno je kod 8.3% ispitanika (Tablica 11.), što je, s obzirom na rezultate stranih istraživanja, ali i poznatu vezu između konzumiranja alkohola i delinkvencije općenito, zapravo mali udio. Dapače, on nije bitnije izmijenjen u odnosu na ranije razdoblje u Hrvatskoj (7.0%), a raspoložemo specifičnim podacima za neka područja zemlje (Slavonsko-Baranjska regija - 4.6%, Pula i Rijeka - 8.9%, Zagreb - 6.2%).

Tablica 11. Prekomjerno konzumiranje alkohola

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1198 91.8	107 8.2	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1497 93.2	109 6.8	1606 100
Zagreb	734 89.3	88 10.7	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	815 92.1	70 7.9	885 100
Srednja Hrvatska	444 91.0	44 9.0	488 100
Slavonija	764 90.8	77 9.2	841 100
Ukupno	5452 91.7	495 8.3	5947 100

Hi- kvadrat = 126.37654
P = .02998
Phi = .04562
Cramer V = .04562

S obzirom na prekomjerno konzumiranje alkohola, između skupina delinkvenata po regiji prebivališta ne možemo utvrditi statistički značajnije razlike s vjerojatnošću pogreške u zaključivanju $P < 1\%$, niti ih bitnije zamjetiti uvidom u tablicu. Iako je relativni udio ovih konzumenata najveći na području Zagreba, ni u kom slučaju se ne može zaključiti kako je tome uzrok specifičnost ovoga grada (u smislu neke pojačane "kulture" pijenja), jer se on tek neznatno razlikuje od udjela konzumenata u Slavoniji i Dalmaciji. Ostale regije također ne karakterizira značajno niži postotak konzumenata. Stoga ne možemo niti govoriti o potrebi neke posebne strategije u suzbijanju maloljetničkog alkoholiziranja koja bi vrijedila za neke regije, a ne i za druge.

Bježanje iz ustanove prisutno je u 6.0% slučajeva (Tablica 12.) i vjerojatno je u visokoj vezi s politikom smještavanja na pojedinom području, o kojoj za sada nemamo podataka. Politika smještavanja, pak, u izravnoj je vezi, prije svega s obiteljskim poteškoćama mladih (pa i delinkvenata), a potom i s vrstom njihove delinkventne aktivnosti. Udio maloljetnika koji danas bježe iz ustanova, identičan je onom od ranije u Hrvatskoj (isto 6.0%), kao i u Zagrebu, s tim da je u Slavonsko-Baranjskoj regiji bio nešto manji - 4.9%, a na području Pule i Rijeke, veći - 11.1%.

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1207 92.5	98 7.5	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1530 95.3	76 4.7	1606 100
Zagreb	773 94.0	49 6.0	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	853 96.4	32 3.6	885 100
Srednja Hrvatska	453 92.8	35 7.2	488 100
Slavonija	773 91.9	68 8.1	841 100
Ukupno	5589 94.0	358 6.0	5947 100
Hi- kvadrat = 26.36016 P = .00008 Phi = .06658 Cramer V = .06658			

Maloljetni delinkventi s prebivalištem u različitim regijama Republike Hrvatske međusobno se statistički značajno razlikuju s obzirom na udio onih koji bježe iz ustanove. U većim regijama njihov udio je između 6.0% i 8.1%, a u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, te Istri, Primorju i Lici nešto manji (3.6% i 4.7%). Uprkos postojanju statističkih razlika, mišljenja smo kako niti u slučaju bježanja iz ustanove ne možemo regije u Republici Hrvatskoj dijeliti na one u kojima bi to bio posebno prisutan, a time i opasan problem, te na one gdje on to nije.

Prosjačenje je u uzorku maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj prisutno u 6.5% slučajeva, od čega je većina započela prije 14. godine života (4.3%). Treba reći kako je u ranijem razdoblju među maloljetnim delinkventima u Republici Hrvatskoj ono bilo znatno rjeđe (tek 3.5%), pri čemu je u Slavonsko-Baranjskoj regiji imalo udio od 4.4%, a u Zagrebu 4.6% (Tablica 13.). No, čini nam se da je ovaj prosjek (gotovo dvostruko viši nego ranije) posljedica jednog jedinog neuobičajenog slučaja. Naime, na području Srednje Hrvatske bilježimo udio od gotovo jedne trećine ispitanika sklonih prosjačenju (29.3%), za koji nemamo logičnog objašnjenja jer na socijalnogospodarskom i drugim područjima, u ovoj regiji nije bilo znatno drastičnijih promjena nego što su se one dogodile i u drugim regijama. Vjerojatnije je, možda, došlo do sustavne pogreške prilikom skupljanja podataka, pa su, primjerice, ponašanja kao što je "žicanje" - traženje manjih količina novca od

poznatih i nepoznatih osoba, svrstana u prosjačenje.

	NE	DA, nakon 14g.	DA, prije 14g.	Ukupno
Dalmacija	1195 91.6	68 5.2	42 3.2	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1570 97.8	9 .6	27 1.7	1606 100
Zagreb	788 95.9	14 1.7	20 2.4	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	851 96.2	6 .7	28 3.2	885 100
Srednja Hrvatska	345 70.7	33 6.8	110 22.5	488 100
Slavonija	812 96.6	2 .2	27 3.2	841 100
Ukupno	5561 93.5	132 2.2	254 4.3	5947 100
Hi- kvadrat = 597.24770 P = .00000 Phi = .31690 Cramer V = .22409				

Iako statistički pokazatelji govore o značajnim razlikama između skupina maloljetnika oblikovanih po regiji njihova prebivališta, s obzirom na udio prosjaka, ove podatke treba uzeti s krajnjim oprezom. Osim spomenute regije Srednje Hrvatske, udio prosjaka je najveći među maloljetnim delinkventima iz Dalmacije. Riječ je o stotinjak mladih ljudi ili 8.4% cjelokupne dalmatinske delinkventne populacije. Prema ovom nalazu, za očekivati je kako su i lošije obiteljske prilike najprisutnije upravo u Dalmaciji, jer su ranija istraživanja maloljetnih delinkvenata u Hrvatskoj jasno i decidirano utvrdila vezu između nezaposlenosti roditelja, te skitnje, nerada i delinkvencije u obitelji s prosjačenjem ispitanika (Kovačević, Mejovšek, 1983), Mejovšek, Horga i Momirović (1974) utvrdili su kako su prosjačenju sklone mlade delinkventne osobe čije obitelji nad njima nemaju dovoljan nadzor, te ako maloljetniku nije pružena pomoć Službe socijalne skrbi u poslijepenalnom razdoblju, a to je bilo potrebno.

Posljednja varijabla iz prostora obilježja ponašanja maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj je "konzumiranje droge". Dobiveni podaci nikako ne odgovaraju jačini kampanje koja se u našoj zemlji vodi već neko vrijeme, a temeljena

je na alarmantnim podacima o broju ovisnika i osoba uključenih u kriminalitet vezan za drogu (vidjeti te podatke u materijalima Zajednički protiv ovisnosti, 1995). Možda razlog leži u tome što je delinkventna ovisnička populacija u našoj zemlji još uvijek nešto starija. Istraživanje Butorac (1996: ..) pokazalo je kako je najveći udio delinkvenata ovisnika u Republici Hrvatskoj star između 19 i 25 godina, a osoba mladih od 18 godina izuzetno je malo. U cjelokupnom ispitivanom uzorku, tek 2.9% ispitanika konzumira neku drogu (Tablica 14.), što je doduše, nešto više nego u ranijem razdoblju (1.6%). Na području Slavonije i Baranje taj je udio bio još i niži (1.4%), ali je u Puli i Rijeci već tada iznosio 2.6%, dakle, gotovo je dosegao današnji prosječni udio konzumenata droge u Republici Hrvatskoj.

	NE	DA	Ukupno
Dalmacija	1187 91.0	118 9.0	1305 100
Primorje, Istra, Lika,	1582 98.5	24 1.5	1606 100
Zagreb	807 98.2	15 1.8	822 100
Sjeverozapadna Hrvatska	879 99.3	6 .7	885 100
Srednja Hrvatska	485 99.4	3 .6	488 100
Slavonija	837 99.5	4 .5	841 100
Ukupno	5777 97.1	170 2.9	5947 100
Hi- kvadrat = 234.82964 P = .00000 Phi = .19871 Cramer V = .19871			

Iako je riječ o malom udjelu ispitanika koji konzumiraju drogu, najupadljiviji je podatak kako čak oko 70% konzumenata prebiva u Dalmaciji. Ostali su relativno ravnomjerno raspodijeljeni među subzorcima oblikovanima prema regiji prebivališta. Ovaj je podatak očekivan jer je Dalmacija, kada je u pitanju konzumiranje droge, jedno od najugroženijih područja.

4.2. Diskriminativna analiza prostora osobnih obilježja i obilježja ponašanja s obzirom na regiju

Metoda diskriminativne kanoničke analize primijenjena je kako bismo utvrdili postoje li prepoznatljivi latentni generatori razlika između obilježja delinkvenata u pojedinim regijama. Drugim riječima, ova metoda može nam pokazati postoje li u uzorku varijabli neki zajednički nazivnici po kojima se razlikuju promatrane regije.

Prije analize pojedinih diskriminativnih funkcija, treba reći kako s obzirom na postotak varijance koju one objašnjavaju (Tablica 15.) i razlike između grupa na diskriminativnim funkcijama (Tablica 17.) smatramo interpretabilnim samo prve tri diskriminativne funkcije. Pokušaj objašnjavanja rezultata na ostale dvije funkcije mogao bi nositi u sebi preveliku mogućnost pogrešnog zaključivanja, jer one objašnjavaju svega 7%, odnosno 3% varijance, što znači da je vrlo otežana mogućnost generalizacije.

Kako se vidi iz Tablice 16, prvu diskriminativnu funkciju definiraju u najvećoj mjeri varijable koje se odnose na prosjačenje, neuroze i druženje s asocijalnim osobama. Očito je kako ova funkcija definira ono što bismo mogli nazvati "život na cesti", tim više što i varijabla "skitnja" ima relativno visoku projekciju.

Obzirom na smjerove korelacija, viši rezultat na funkciji znači prisutnost prosjačenja i druženja s asocijalnim osobama, te odsutnost neuroza. Pregled grupnih centroida (Tablica 17.) pokazuje kako najveća razlika na ovim varijablama postoji između područja Srednje Hrvatske i ostalih regija Hrvatske, pri čemu su u ovim područjima te dvije značajke ponašanja najzastupljenije, a prisutno je najmanje neuroza. Suprotnost regijama Srednje Hrvatske predstavljaju Dalmacija i osobito Istra, Primorje i Lika, u kojima su ovakva ponašanja delinkvenata najmanje zastupljena, ali prisutno je najviše neuroza.

Druga diskriminativna funkcija definirana je varijablom kroničnih bolesti, iako relativno visoke projekcije imaju i neke druge varijable - neuroze i

Funkcija	Karakteristični korijenovi	Varijanca funkcije	Kanonička korelacija	Kanonički Hi-kvadrat	Vjerojatnost značajnosti
1	.1819	52.44	.3923	1944.240	.0000
2	.0707	20.39	.2570	952.355	.0000
3	.0623	17.95	.2421	546.703	.0000
4	.0219	6.31	.1463	188.129	.0000
5	.0101	2.91	.1000	59.647	.0000

Tablica 16. **Korelacije (F) i koeficijenti (C) varijabli na diskriminativnim funkcijama**

Varijabla	F1	C1	F2	C2	F3	C3	F4	C4	F5	C5
PROSJA	.62*	.59	.35	.44	.46	.34	.17	.13	.36	.51
NEUROZ	-.54*	-.65	.40	.66	.20	.06	.10	-.00	.25	.08
DRASOS	.23*	.16	-.09	-.18	.14	-.24	.22	.24	.04	-.13
KRONBO	-.29	-.22	.36*	.29	.15	.12	.12	.05	-.01	-.07
KONDRO	-.15	-.14	-.19	-.19	.73*	.67	.14	.13	-.08	-.22
BJEZAN	.02	-.26	-.27	-.58	.45*	.30	.42	.65	-.01	-.09
SKITNJ	.30	.37	.06	.43	.42*	.22	.03	-.68	-.06	-.52
EPILEP	-.01	.02	-.01	-.06	-.12	-.11	-.11	-.11	-.00	.01
DOBUVR	.09	.12	.17	.10	-.26	-.32	.72*	.70	.01	.01
BJUST1	.03	-.02	-.09	-.00	.10	-.10	.32*	.22	.23	.26
AGRESI	-.10	-.05	-.32	-.58	.21	.01	-.09	-.28	.61*	.73
MENRET	.11	.10	-.01	-.10	-.11	-.14	.06	-.01	-.32*	-.40
PREKAL	.04	.11	-.11	.01	-.01	-.27	-.03	-.01	.26*	.13
MUCANJ	-.12	-.03	.10	.01	-.04	-.05	.15	.12	.24*	.23

* Zvezdicama su označene najviše korelacije svake zasebne varijable sa pet diskriminativnih funkcija - označene varijable, dakle, definiraju u najvećoj mjeri dotične funkcije.

Tablica 17. **Centroidi grupa na diskriminativnim funkcijama**

Grupa	Func1	Func2	Func3	Func4	Func5
Dalmacija	-.19444	-.14490	.42357	.04849	-.02464
Primorje-Istra- Lika	-.39453	.34210	-.10566	.00866	.00836
Zagreb	-.00396	-.25872	-.09632	-.18957	.18775
Sjev.zap. Hrv.	.19880	-.12555	-.15581	-.19106	-.18021
Srednja Hrvatska	1.22275	.39067	.17211	.03035	.05303
Slavonija	.14029	-.27015	-.29726	.27695	-.00239

agresivnost, koje primarno definiraju druge faktore. Viši rezultat znači prisutnost bolesti i neuroza, ali izostanak agresivnosti. Diskriminativna funkcija razlikuje Primorje, Istru i Liku, i Srednju Hrvatsku (kod kojih su ove značajke najzastupljenije a agresivnost najmanje izražena) od svih ostalih regija, gdje su ove značajke manje prisutne.

Treća diskriminativna funkcija definirana je varijablama konzumiranje droge, bježanje od kuće, skitnja, te prosjačenje. Viši rezultat na funkciji znači prisutnost svih ovih značajki. Centroidi grupa pokazuju kako su one najzastupljenije u Dalmaciji, te donekle u Srednjoj Hrvatskoj, a najrjeđe u Slavoniji, Primorju, Istri i Lici, te Sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Promatrajući globalno rezultate diskriminativne analize, treba prije svega reći kako oni uglavnom potvrđuju rezultate dobivene metodom

analize kontingencijskih tablica. Kod tri promatrane diskriminativne funkcije vidljivo je jedino učestalo navljanje onih varijabli u diskriminativnoj funkciji koje se odnose na izbivanje izvan kuće, te aktivnosti koje iz toga slijede (druženje s asocijalnim osobama, prosjačenje, skitnja). Ostale varijable na kojima postoje razlike ne formiraju nekakav prepoznatljiv sklop (osim, donekle, negativne povezanosti neuroza i agresivnosti), te se može reći kako su aktivnosti vezane uz izbivanje izvan kuće glavni latentni generatori razlika između regija.

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem dobiveni su podaci o nekim specifičnim obilježjima osobnosti i ponašanja maloljetnih delinkvenata na područjima različitih

regija u Republici Hrvatskoj. U odnosu na gotovo sva ta obilježja, ispitanici koji dolaze iz različitih regija, statistički se značajno razlikuju.

Od svih ispitanih obilježja osobnosti u cjelokupnom se uzorku najčešće javljaju neuroze (21.4%) i agresivnost (18.3%), a od obilježja ponašanja druženje sa asocijalnim osobama (38.4%) i skitnja (24.9%). Sva ostala obilježja prisutna su u manje od 10% slučajeva, od kojih su neka zanemarivo malobrojna.

Usporedimo li sadašnje podatke s onima dobivenim prije petnaestak godina, vidjet ćemo kako su izmjene u udjelu promatranih osobnih i ponašajnih obilježja neznatne (izuzetak čini podatak o udjelu prosjačenja među ispitanicima iz Srednje Hrvatske, čija je vjerodostojnost upitna). Drugim riječima, maloljetni delinkventi danas se ne razlikuju bitno po obilježjima osobnosti i ponašanja od nekadašnjih. Ovo saznanje omogućava nam pretpostavku kako se niti struktura njihovih kaznenih djela, niti obiteljskih i drugih životnih prilika (osim možda ekonomskog statusa) nije bitnije izmijenila. Koliko god ovi nalazi zvuče optimistično, jer je u svijetu maloljetnička delinkvencija fenomen sve težih oblika, toliko treba ukazati i na njihovu posebnost. Logično bi bilo očekivati kako će maloljetnička delinkvencija u zemlji u tranziciji, koja je netom prošla kroz ratno razdoblje i u kojoj je došlo do bitnih promjena (prije svega u političkom i gospodarskim prilikama), ipak bitnije porasti, a da će se struktura samih delinkvenata i njihovih kaznenih djela bitnije pogoršati.

Uopćeno gledano, u znanstvenom je smislu veliki propust što se osobna, ponašajna i ostala obilježja maloljetnih delinkvenata i ranije nisu sistematično i kontinuirano pratila s obzirom na regije prebivanja maloljetnika. Tako bismo danas mogli nedvosmisleno zabilježiti i interpretirati moguće promjene. Naime, tijekom rata sva područja Republike Hrvatske nisu bila pogodena jednakom vrstom problema, a to je sigurno utjecalo i na strukturu maloljetničke delinkvencije na svakome od njih. Sadašnji podaci u odnosu na regije prebivališta ispitanika dozvoljavaju sljedeće konstatacije i zaključke:

U odnosu na osobna i ponašajna obilježja maloljetnih delinkvenata posebno se izdvaja područje Dalmacije (koje je, inače, po broju maloljetnih delinkvenata drugo iza područja Istre, Primorja i Like). Za dalmatinsko područje, u odnosu na druge regije, karakterističan je veći udio starijih maloljetnika među ispitanicima, te maloljetnika koje karakteriziraju neuroze i agresivnost, druženje s asocijalnim osobama, skitnja i bježanje od kuće. Sve ovo daje sliku maloljetničke delinkvencije kao urbanog fenomena. Iako u cjelokupnom uzorku ne sudjeluju u velikom broju, ispitanici koji imaju neku kroničnu bolest ili tjelesno oštećenje, koji prosjače i konzumiraju alkohol i drogu, također su

nešto češće prisutni među dalmatinskim maloljetnim delinkventima.

Može se reći kako je riječ pretežito o aktivnim oblicima poremećaja u ponašanju (osim neuroza). Veći udio i veća raznovrsnost ovih ponašanja te njihove međusobne kombinacije u određenom broju slučajeva ukazuje na složeniju etiogenezu. Kako je u vidu već spomenuto, roditeljski odgojni stilovi snažno su povezani s poremećajima u ponašanju djece, pa navedena ponašanja kod ispitanika posredno ukazuju na ozbiljnije probleme u funkcioniranju njihovih obitelji. Oni čak ne moraju biti niti vidljivi na prvi pogled (kao što bi to bilo u slučaju zapuštanja ili zlostavljanja djeteta), već je dovoljno da postoje pretjerivanja u svakome od postojećih odgojnih stilova (prekritički, prezaštitnički, nekonzistentni, svadalački, neuključeni, preorganizirani, prezahtjevni i slično). Kad već ne možemo biti zadovoljni pozornošću koja se u našoj zemlji posvećuje odgovornom i kvalitetnom roditeljstvu, preostaje barem rano uočavanje raznovrsnih poremećaja u ponašanju koji bi jednom mogli završiti (uz opravdanu vjerojatnost) kao delinkventno ponašanje. Po svemu sudeći, ta se ponašanja (u blažem ili manje blažem obliku) javljaju i prije nastupanja delinkventne aktivnosti i pravovremeno reagiranje moglo bi spriječiti takvu aktivnost.

Iduće područje za koje se mogu utvrditi izvjesna specifična osobna i ponašajna obilježja malodobnih počinitelja kaznenih djela je regija Zagreba. Među inače najprisutnijim obilježjima osobnosti i ponašanja u cjelokupnom uzorku, ovdje je riječ o starijim maloljetnicima, i postoji relativno visok udio neuroticizma, agresivnosti i druženja s asocijalnim osobama. Od inače manje prisutnih obilježja u cjelokupnom uzorku, za područje Zagreba, najkarakterističnije je prekomjerno konzumiranje alkohola. Zabilježena osobna i ponašajna obilježja na ovom području u glavnini se podudaraju s onima na području Dalmacije, s tim da nisu toliko raznovrsna. Međutim, riječ je također pretežno o aktivnim oblicima poremećaja u ponašanju i potrebi za sličnom strategijom rada na suzbijanju maloljetničke delinkvencije, kao i na području Dalmacije.

Za područje Istre, Primorja i Like najkarakterističnije je jaji na njemu prebiva najveći broj maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj. Od svih promatranih osobnih i ponašajnih obilježja, za malodobne počinitelje kaznenih djela ovog područja najkarakterističniji je neuroticizam. Ovakav nalaz teško je ispravno interpretirati. Malo je vjerojatno da je incidencija neuroticizma među stanovnicima ovog područja bila veća nego drugdje, pa se to onda odrazilo i na populaciju malodobnih delinkvenata. Moguće je da istraživanje obiteljskih prilika, na istom uzorku, pokaže kako su one najnepovoljnije baš na ovom području. No, ovdje posebno treba skrenuti pozornost na problem koji

je, manjim dijelom, elaboriran još u uvodnom dijelu rada. Riječ je o načinu prikupljanja podataka o neuroticizmu (kao uostalom i o agresivnosti) kao obilježja ličnosti. Koliko je izvjesno da u fazi odlučivanja povodom prijave i fazi pripremnog postupka za većinu maloljetnih počinitelja kaznenih djela ne postoje rezultati na testovima ličnosti, oni su vjerojatno procjenjivani na drugačiji način, koji može biti i manje pouzdan. No, u svakom slučaju, neurotične reakcije (ukoliko već ne možemo biti sigurni u dijagnozu neuroticizma) u mladoj životnoj dobi, jak su povod za interveniranje, što ranije to bolje. Ipak, one se često ne javljaju tako očevidno kao primjerice, agresivna ponašanja, bježanje od kuće i slično. Naprotiv, neurotično dijete može, u nekim slučajevima, savršeno udovoljavati zahtjevima sredine i obitelji, i stoga te sredine možda neće niti primjetiti kako je riječ o neurotičnom ponašanju. Same neurotične reakcije vjerojatno nisu izrazito kriminogeni čimbenik, ali osim njih, među ispitanicima s područja Istre, Primorja i Like prisutna su i druga nepovoljna obilježja osobnosti i ponašanja, s kojima se neurotičke reakcije kombiniraju u različite sklopove, što onda, kao cjelokupno ponašanje može skrenuti pozornost i ukazati na potrebu interveniranja i to prije nego se pojavi delinkventno ponašanje.

Kao što se po obilježjima osobnosti i ponašanja mogu pronaći velike sličnosti između područja Dalmacije i Istre, Primorja i Like, tako se one mogu vidjeti i kad je u pitanju područje Srednje Hrvatske s jedne strane i područje Slavonije s druge. Zajedničko obilježje im je da su maloljetni delinkventi češće mladi nego u ostalim regijama, te su već u toj dobi (14 i 15 godina) skloni druženju s asocijalnim osobama. Od, inače manje prisutnih obilježja u cjelokupnom uzorku, za ispitanike s ovih područja karakteristično je kako među njima ima relativno najviše onih s teškoćama u kognitivnom razvoju (mentalno retardiranih). Osim ovih zajedničkih obilježja, područje Srednje Hrvatske dodatno karakterizira povećani udio delinkvenata koji bježe od kuće u ranoj dobi (14 i 15 godina) te koji se skitaju i prosjače. Na području Slavonije udio ispitanika koji konzumiraju alkohol nešto je veći nego u drugim područjima. Ova dva područja posebna su zbog niže dobi maloljetnih počinitelja kaznenih djela, što samo po sebi, sudeći po rezultatima svih istraživanja o recidivizmu koja su vodila računa o dobi prvoga počinjenoga kaznenog djela, predstavlja vrlo lošu prognozu budućeg ponašanja. Pri svemu tome, područje Srednje Hrvatske nešto je ugroženije, jer je uz mladu dob prisutno i nešto više aktivnih poremećaja u ponašanju. S druge strane, na ovom području je, u odnosu na ostala, ujedno i najmanji broj maloljetnih delinkvenata.

I napokon, za područje Sjeverozapadne Hrvatske utvrđeno je da su maloljetni delinkventi,

po dobnoj strukturi, također nešto stariji (kao i na području Dalmacije, Istre, Primorja i Like), ali ne nužno i opterećeni vidljivim nepovoljnim obilježjima osobnosti i ponašanja. Oni se, naime, po tim obilježjima posebno ne izdvajaju, osim što među njima ima nešto više ispitanika s teškoćama u kognitivnom razvoju (mentalna retardacija), ali su oni ionako malobrojni u cjelokupnom uzorku. Mogli bismo reći kako po ispitivanim obilježjima, područje Sjeverozapadne Hrvatske daje najpovoljniju sliku.

Dobiveni podaci dobit će potpun smisao i moći će se kvalitetnije interpretirati u kontekstu ispitivanja razlika među maloljetnim počiniteljima kaznenih djela po nekim drugim obilježjima, kao što su vrsta i modaliteti kaznenih djela, obilježja obitelji, obilježje tijeka školovanja i slično.

6. LITERATURA

1. Tremblay R.E. (1992): The prediction of delinquent behavior from childhood behavior: personality theory revisited. In: McCord (Ed): Facts, Frameworks and forecasts. New Brunswick, N.J., Transactions, 193-230.
2. Adler, F., Mueller, G.O.W., Laufer, W.S. (1991): Criminology. MacGraw-Hill, Inc. New York, London, Paris.
3. Allport, F.H. (1934): The J-curve Hypothesis of Comforming Behavior. Journal of Social Psychology, 5, 141 - 183.
4. Anderson, P.R., Newman, D.J. (1993): Introduction to Criminal Justice. Fifth Edition. MacGraw-Hill, Inc. New York, London, Paris, Tokyo.
5. Bakić, D. (1996): Ponašanje odgajnika tijekom institucionalnog tretmana u ZPM Turopolje s obzirom na stupanj urbaniziranosti mjesta porijekla. Kriminologija i socijalna integracija, 4, 1, 21-29.
6. Banister, P.A., Heskin, K.J., Bolton, N., Smith, F.V. (1974): A study of the variables related to the selection of long term prisoners for parole. The British Journal of Criminology, October, 359-368.
7. Bašić, J. (1982): Pojavni oblici poremećaja u ponašanju. U: Grupa autora: Škola i kriminalitet mladih (Slavonsko - Baranjska regija). Sveučilišni računski centar, Zagreb, 31 - 58.
8. Bašić, J. (1991): Stavovi osuđenih osoba kao prediktori uspješnosti penološkog tretmana. Defektologija, 28, 1, 25-33.
9. Bortner, M.A. (1988): Delinquency and Justice. An Age of Crisis. MacGraw-Hill Book Company, New York, London, Paris, Milan, Tokyo.
10. Budanovac, A. (1993a): Promjene u konativnim dimenzijama djece s poremećajima u ponašanju starijeg osnovnoškolskog uzrasta u funkciji toka socijalnopedagoškog tretmana. Kriminologija i socijalna integracija, 1, 1, 1-7.

11. Budanovac, A. (1993b): Povezanost neurotizma maloljetnika i procjene uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor izvršene nakon isteka mjere. *Defektologija*, 29, 1, 63-69.
12. Budanovac, A. (1995): Relacije poremećaja u ponašanju nekih konativnih osobina adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 3, 1, 1-11.
13. Budanovac, A. (1996): Relacije u ličnosti i modaliteta poremećaja u ponašanju u populaciji djece završnog razreda osnovne škole. *Disertacija, Fakultet za defektologiju, Zagreb*.
14. Bujanović-Pastuović, R., Mejovšek, M., Uzelac, S. (1984): Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu. *Sveučilišni računski centar, Zagreb*.
15. Butorac, K. (1996) : Socijalnodemografska, ponašajna i obilježja ličnosti delinkvenata ovisnika o drogama u Republici Hrvatskoj. *Disertacija, Fakultet za defektologiju, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb*.
16. Butorac, K., Mikšaj-Todorović, Lj.(1996): Ovisnički kriminalitet u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 3, 2, 429 - 447.
17. Conklin, J.E. (1992): *Criminology. Fourth Edition. Macmillan Publishing Company, New York, Maxwell Macmillan Canada, Toronto*.
18. Eron, L.D., A. Huesmann, L.R. Zelli (1991): The role of parental variables in the learning of aggression. *Hisdale, NJ, Erlbaum*.
19. Farrington, D.P., Ohlin, L.E., Wilson, J.Q. (1986): *Understanding and controlling Crime: toward a new research strategy. Springer, New York*.
20. Farrington, D.P., West, D.J. (1993): Criminal, penal and life histories of chronic offenders: risk and protective factors and early identification. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3, 492-523.
21. Gearing, M.L. (1979): The MMPI as a Primary Differentiator and Predictor in Prison: A Methodological Critique and review of the Recent Literature. *Psychological Bulletin*, 36, 929-963.
22. Gottfredson, S.D., Gottfredson, D.M. (1994): Behavioral prediction and the problem of incapacitation. *Criminology*, 32, 3, 441-474.
23. Grupa autora (1983): Škola i kriminalitet maloljetnika (Slavonsko - Baranjska regija). *Sveučilišni računski centar, Zagreb*.
24. Heaven, P.C.L. (1993): Personality predictors of self-reported delinquency. *Personality and Individual Differences*, 14, 1, 67-76.
25. Hirchi, T., Selvin, H.C.(1967): *Delinquency Research: An Appraisal of Analytic Methods. The Free Press, New York*.
26. Kazdin, A.E. (1995): Child, parent and family dysfunction as predictors of outcome in cognitive - behavioral treatment of antisocial children. *Department of psychology, Yale University, New Haven*.
27. Kovačević, V., Mejovšek, M.(1983): Faktorska struktura varijabli kao zaključna razmatranja. U: *Kriminalitet maloljetnika u gradu Zagrebu. Sveučilišni računski centar. Zagreb*.
28. Kozarić-Kovačić, D., Folnegović-Šmalc, V., Mimica, N. (1991): *Penološke teme*, 6, 1-4, 85-91.
29. Krisberg, B., Austin, J.(1978): *The Children of Ishmael. Palo Auto, Mayfield, California*.
30. Križ, Đ. (1983): Neki modaliteti korištenja slobodnog vremena. U: *Grupa autora: Škola i kriminalitet maloljetnika (Slavonsko- Baranjska regija). Sveučilišni računski centar, Zagreb*, 131-135.
31. Kroner, D.G., Reddon, J.R: (1994): Anger and psychopathology in prison inmates. *Personality and Individual Differences*, 18, 783-788.
32. Lane, D.A. (1987): Personality and antisocial behaviour: a long term study. *Personality and Individual Differences*, 8, 6, 799-806.
33. Laufer, W.S., Johnson, J.A., Hogan R.(1981): Ego Control and Criminal Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 179-184.
34. Laufer, W.S., Skoog, D.K., Day J.M. (1982): Personality and Criminality: A Review of the California Psychological Inventory. *Journal of Clinical Psychology*, 38, 562 - 573.
35. Laufer, W.S., Day J.M. (1983): *Personality Theory, Moral Development, and Criminal Behavior. Lexington, Mass.: Lexington Books*.
36. Loeber, R. (1982): The stability of antisocial and delinquent child behavior: a review. *Child Development*, 53, 1431-1446.
37. Mc Kellar, P. (1971): *Experience and Behavior. Penguin Books, London*.
38. McCord, J. (1979): Some child-rearing antecedents of criminal behavior in adult men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 9, 1477-1486.
39. Megargee, E.I.(1979): *Classifying Criminal Offenders. Beverly Hills, Calif., Sage*.
40. Mejovšek, M. (1984): Povezanost toka školovanja i poremećaja u ponašanju. U: *Bujanović-Pastuović, R.: Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu. Sveučilišni računski centar, Zagreb*, 8 - 78.
41. Mejovšek, M. (1992): Povezanost kognitivnih i konativnih karakteristika osuđenih osoba i adaptacija na penološki tretman. *Penološke teme*, 7, 1-2, 71-77.
42. Mejovšek, M. (1993): Neki podaci o razvoju kognitivnih sposobnosti učenika osnovnoškolske dobi s poremećajima u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1, 1, 7-21.
43. Mejovšek, M. (1995): Povezanost između nekih osobnih obilježja osuđenih za kaznena djela razbojstva i razbojničke krađe i prognoze uspjeha resocijalizacije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 3, 1, 21-37.
44. Mejovšek, M., Horga, S. Momirović, K. (1974):

- Kanoničke relacije socioloških karakteristika i efikasnosti resocijalizacije u postpenalnom razdoblju. *Defektologija*, 10, 1 - 2, 93-117.
45. Mejovšek, M., Mikšaj-Todorović, Lj., Uzelac, S., Singer, M., i sur. (1982): Problemi školovanja maloljetnih delinkvenata u Puli i Rijeci. Sveučilišni računski centar, Zagreb.
46. Mikšaj-Todorović, Lj. (1982): Problemi mladih dačkog doba. U: Mejovšek, M. i sur.: Problemi školovanja maloljetnih delinkvenata u Puli i Rijeci. Sveučilišni računski centar, Zagreb, 31 - 71.
47. Mikšaj-Todorović, Lj. (1987): Obiteljske i socio-demografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju. Disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
48. Mikšaj-Todorović, Lj. (1993): Obilježja socijalno ekonomskog razvoja Hrvatske i njihov utjecaj na kriminalitet odraslih osoba. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1, 2, 213-220.
49. Moffit, T.E. (1993): Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological review*, 100, 4, 674-701.
50. National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals (1976) p. 312.
51. Olweus, D. (1979): Stability of aggressive reaction patterns in males: a review. *Psychological Bulletin*, 86, 852-875.
52. Rechless, W.C. (1967): *The Crime Problem*. Appleton - Century - Crofts, New York.
53. Reid, J.B. Patterson, G.R. (1991): The development of antisocial behaviour patterns in childhood and adolescence. *European Journal of Personality*, 5, 107-119.
54. Robins, L.N. (1966): *Deviant children grow up; a sociological and psychiatric study of sociopathic personality*. Baltimore, Williams and Wilkins.
55. Robins, L.N., Price, R.K. (1991): Adult disorders predicted by childhood conduct problems: Results from the NIMH epidemiologic catchment area project. *Psychiatry*, 54, 116-132.
56. Simonsen, C.E., Marshall S.G. (1882): *Juvenile Justice in America*. Second edition. A Glencoe Book, Macmillan Publishing Co., New York, Collier Macmillan Publishers, London.
57. Singer, M. (1983): Teritorijalne karakteristike kriminaliteta maloljetnika. U: Grupa autora: *Škola i kriminalitet maloljetnika (Slavonsko - Baranjska regija)*. Sveučilišni računski centar, Zagreb, 16-30.
58. Singer, M., Mikšaj-Todorović LJ. (1993): *Deklinkvencija mladih*. Globus, Zagreb.
59. Tasić, D. (1993): Obiteljske prilike probanada kao element uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1, 2, 169-185.
60. Tasić, D. (1994): *Komunikacija između roditelja i djece i izražavanje poremećaja u ponašanju*. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1, 1, 59-77.
61. Tinklenberg, J. R. (1973): *Drugs and crime*. Pages 242 - 299 in: *National Commission on Marijuana and Drug Abuse, Drug Use in America : Problem in Perspective (vol. 1, Appendix)*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C.
62. Tremblay, R.E., Pagani-Kurtz, L., Masse, L.C., Vitaro, F., Pihl, R.O. (1995): A bimodal preventive intervention for disruptive kindergarten boys: Its impact through mid - adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychiatry*, 63,4.
63. Tremblay, R.E., Pihl, R.O., Vitaro, F., Dobkin, P. (1994): Predicting early onset of male antisocial behavior from preschool behavior. *Archives of General Psychiatry*, 51, 732 - 739.
64. Tremblay, R.E., Pihl, R.O., Vitaro, F., Dobkin, P.L. (1994): Predicting early onset of male antisocial behavior from preschool behavior. *Archives of General Psychiatry*, 51, 732-739.
65. Twining, M. K. et al. (1987): *Assessment of Model Programs for the Chronic Status Offenders and Their Families*. U.S. Department of Justice, Washington D.C.
66. Uzelac, S. (1980): *Modaliteti kriminalnog ponašanja djece i maloljetnika u Zagrebu*. Disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet za defektologiju. Univerzitet u Beogradu, Defektološki fakultet, Zagreb - Beograd.
67. Uzelac, S. (1982): *Pojavni oblici poremećaja u ponašanju*. U: Mejovšek, M. i sur.: *Problemi školovanja maloljetnih delinkvenata u Puli i Rijeci*. Sveučilišni računski centar, Zagreb, 72-98.
68. Uzelac, S. (1993): *Utjecaj socio - ekonomskih karakteristika na kriminalitet punoljetnih osoba u hrvatskoj*. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1, 2, 221 - 236.
69. White, H.R. (1990): *The drug use - delinquency connection in adolescence*. Pages 278-335 In: Weisheit, R.A.: *Drugs, Crime and the Criminal Justice System*. Anderson Publishing Co. Cincinnati, Ohio.
70. White, J.L., Moffit, T., Earls, F., Robins, L., Silva, P.A. (1990): *How early can we tell?: Predictors of childhood conduct disorder and adolescent delinquency*. *Criminology*, 28, 4, 507-533.
71. *Zajednički protiv ovisnosti*. Zbornik radova. Savjetovanje, 21. - 23. ožujka, 1995, Pula.
72. Žakman-Ban, V. i sur. (1989): *Neke osobne i socijalne karakteristike osoba koje izdržavaju kaznu lišenja slobode zbog krivičnog djela silovanja u kazneno-popravnom domu Lepoglava u funkciji individualizacije tretmana*. *Penološke teme*, 4, 1-2: 55-77.
73. Živković, M. (1992): *Neke psihološke i penološke karakteristike ovisnika o alkoholu na izdržavanju kazne u Kazneno-opravnom domu Požega*. *Penološke teme*, 1992, 7, 1-2, 77-85.

SOME PERSONAL AND BEHAVIORAL CHARACTERISTICS OF JUVENILE DELINQUENTS AND REGION OF THEIR LIVING

Summary

On the sample of 5947 male juvenile delinquents, residents of the six regions - Zagreb; Middle Croatia; North-west Croatia; Slavonia; Primorje, Istria and Lika; Dalmatia - 14 personal and behavioral characteristics were examined. The primary goal of this paper was the description of delinquents' personal/behavioral characteristics and examination of the differences between regions.

The data were processed by the methods of Chi-square and discriminant canonical analysis. Chi-square showed statistically significant differences in 13 examined characteristics. The discriminant functions showed that the vagrancy and related behavior modalities are possible latent generators of differences between delinquents of different regions.